

Nemzeti Kulturális Alapprogram: minden maradt a régiben?

Érvényre juttatta álláspontját a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége

Rendhagyó levelet kapott 2005 novemberében a négy parlamenti párt frakcióvezetője. Dr. Gyimesi László, a Művészeti Szakszervezetek Szövetségének elnöke arra kérte őket, támogassák azt a módosító indítványt, amely korrigálja a Nemzeti Kulturális Alapprogramról szóló, a kormány által előterjesztett törvény-módosítást. Az Országgyűlés elé beterjesztett változat szerint ugyanis a jövőben a szakmai kollégiumok összeállítása során a szakmai, társadalmi szervezetek nem rendelkeznek delegálási joggal, ehelyett csupán javaslatokat tehetnek, s felvetéseikből azután a miniszter választ. Ez az indítvány a kulturális, művészeti szakmáknak éppen azt az elmúlt tizenkét évben megszerzett, megőrzött és gyakorolt jogát – amelynek lényege, hogy a szakmai kollégiumok döntéseiben a szakma bizalmát élvező emberek vegyenek részt – kívánta elvenni. Szerencsére a pártok mindegyike módosítást nyújtott be ehhez az NKA törvényjavaslatához, s ez az elképzelés nem valósult meg. A Nemzeti Kulturális Alapprogramnál egyelőre tehát nem történt jelentős átalakítás, s dr. Gyimesi László úgy vélekedik, így a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége is megmutatta, képes érvényre juttatni a saját álláspontját!

– Mi volt a frakcióvezetőknek küldött körlevelének az előzménye?

– Az NKA átalakítására vonatkozó törvény módosítása már jó ideje szerepelt a napirenden, ezt az új kulturális miniszter fontosnak tartotta. A korrekcióra vonatkozóan született is egy koncepcionális anyag, ez azonban nem konkrét törvénytervezet volt, csupán az elképzelések összegezése. S a problémája éppen az volt, hogy nem kapott kellő nyilvánosságot. Csak a miniszter és az NKA elnökének nyilatkozatain keresztül lehetett egyáltalán sejteni, hogy milyen változásokra lehet majd számítani. Nem volt ez az anyag titkos, csak nem történt meg ezzel kapcsolatban az egyeztetés. A Nemzeti Kulturális Alapprogramon belül voltak ugyan tárgyalások, de a kulturális, művészeti szakmai szervezetek képviselőivel, így a szakszervezetekkel sem egyeztettek erről, pedig erre kimondott törvényi kötelezettség is létezik. Ugyanakkor jogi értelemben akkor még semmilyen érdemi lépés nem történt, így az egyeztetések hiányát sem lehetett számon kérni. Eközben azonban egyre ismertebbé váltak az újító elképzelések részletei, s egyre több szervezet – ki ilyen, ki olyan formában –, kifogásolta is ezeket a terveket. Ezt követően döntött úgy a szakszervezet, hogy maga is a cselekvés útjára lép. (Az NKA működéséről egyébként magam szintén elég sokat tudok, hiszen korábban, nyolc esztendőn keresztül voltam tagja az Alapprogramnak.) A kulturális érdekegyeztetés legmagasabb fórumához, a Kulturális Ágazati Érdekegyeztető Tanácshoz (KÁÉT) fordultunk. A KÁÉT-

ben a kulturális terület reprezentatív szakszervezetei, az önkormányzatok és a kormányzat képviselői mellett a szakmai szervezetek megbízottjai is részt vesznek. Az NKA átalakítására vonatkozó terveket szakmapolitikai kérdésként vetettük fel, és soron kívül kezdeményeztük – erre egyébként korábban soha sem volt példa – ennek az érdekegyeztető fórumnak az összehívását. Ezzel ugyanis meg akartuk előzni az esetleges későbbi félreértéseket. Hiszen így hallhatunk és tárgyalhatunk ezekről az új elképzelésekről. A NKÖM támogatta a kezdeményezést, s augusztus végén sor került az egyeztetésre. A közel három órás ülést – amelynek egyik napirendi pontja volt az NKA kérdése – maga a kulturális miniszter vezette, és beszámolt róla a sajtó is.

– Milyen végeredménnyel zárult ez a megbeszélés, sikerült közös nevezőre jutniuk a vitás kérdésekben?

– A minisztérium képviselői és az NKA elnöke vázolták a tárca elképzeléseit az NKA átalakításáról. Abban végig minden résztvevő egyetértett, hogy az alapprogram legyen ismét önálló alap, s ez költségvetési és működési szempontból jelentős különbséget jelent. A megbeszélés azért is bírt külön fontossággal, hiszen éppen ebben az időben zajlott az ún. „maradványképzés”, amely szerint az NKA-t is komoly tartalékolásra kötelezte. A másik nagy kérdés az volt, hogy mi legyen az úgynevezett kollégiumi szerkezettel, erre vonatkozóan ugyanis több elképzelés is létezett. A legutolsó verzió – már ami ezen a megbeszélésen elhangzott –

jóval „puhább” változat volt, mint ami aztán végül a sajtóban megjelent. De még ez a terv is összevonta volna az egyes kollégiumokat, és úgy létesített volna újakat, hogy nem határolta eléggé körül a feladatokat. Ráadásul a régiek összevonása is eléggé kétséges elvek alapján történt. Az egyeztetésen egyértelműen, mindenki kivétel nélkül azt javasolta, ettől a tervtől el kell állni.

– S mi volt ennek az átalakítási elképzelésnek a magyarázata?

– Többek között az, hogy túl sok a szakmai kollégium, s így nagyon szétaprózódnak az összegek, ráadásul a döntéseket nagyon az egyes szakmák szakmai szempontjai uralják. Az Alapnak nincs horizontális jellegű elosztási szisztémája, s így csak szétdarabolódnak az egyes csoportoknak szánt juttatások. Természetesen ebben is van igazság. A horizontális csoportosítás azonban nem oldja meg a vertikális elosztás problémáját. A jövő nyilván a kettő arányainak a megtalálása. Ezt a megfelelő középutas megoldást azonban ezen az egyszeri megbeszélésén nehéz lett volna megelni, hiszen mindez nem volt kellőképpen előkészítve, és nem is volt feladata ennek az egyeztetésnek. Megjegyzem, hogy az egyes szakterületek jelenlegi önálló döntési mechanizmusa nem pusztán szakmai kérdés, hanem szakmai autonómia kérdése is. A kisebb kulturális, művészeti ágagnál, ahol az önrendelkezési jogok megjelenéséért hosszú évtizedekig harcoltak, ha egy nagyobb társasággal teszik őket egybe, akkor az elért eredményeket veszélyeztetve látják.

– A harmadik téma pedig szintén kényes kérdéssel, az összeférhetetlenség problémájával foglalkozott...

– Erre a felvetésre első ránézésre valóban egyszerűnek tűnik a válasz, hiszen nyilvánvalóan nem annak kell döntenie, aki az adott ügyben érdekelt. De ez egy kis ország. Gyakran kevés az olyan művész, aki szakmailag és képviselési szempontból is elfogadott, és a többség által támogatott vezető. Ha valakit egy szervezet élére választanak, ráadásul annyira bíznak benne, hogy voksaikkal az NKA tagjává is teszik, akkor utána az általa képviselt szervezetet nem lehet azzal büntetni, hogy kizárják a pályázók sorából. Nem könnyű hát erre a kérdésre sem megfelelő megoldást találni... Mindenesetre ezen az egyeztetésen mindenki elmondta a véleményét, s a tárgyalás végén azzal álltunk fel, hogy az elhangzottakat a NKÖM vezetése átgondolja. Mi pedig úgy véltük, az eszmecserét a későbbiekben is folytatjuk.

– Erre azonban nem került sor, s az NKA átalakításának terveit, már csak törvényjavaslat képében fedezték fel a Parlament honlapján...

– Így igaz, viszont el kell mondjam azt is, a kulturális miniszter akceptálta a véleményünket, s előterjesztésében figyelembe vette felvetéseinket. Nem változtatott a kol-

légiumi rendszeren és a döntési mechanizmus átalakításáról szintén teljesen letejt. Az összeférhetetlenség esetében is „puhább” szabályrendszert állított fel, bár úgy vélem, erre nincs tökéletes megoldás. A bajok ott kezdődtek, hogy az említett három témán kívül új dolgok kerültek elő. Mert nem az a probléma, hogy egy egyeztetést követően a NKÖM továbbra is fenntartja a korábbi véleményét, hanem az jelent gondot, ha olyan kérdésekről fogalmaz meg állásfoglalást, amelyről korábban egyáltalán nem tárgyaltunk. Ahogy az NKA új tervezetét az Országgyűlés honlapján elolvastam, azonnal felhívtam a kulturális minisztériumot, és már másnap, államtitkári szinten leültünk tárgyalni. A megbeszélésre készítettünk egy anyagot, amelyet a szakszervezeti oldal előadott, s rögtön továbbítottuk a kulturális bizottságnak, a képviselőcsoportoknak, valamint a szakmai szervezeteknek.

– Mi volt az, ami azonnal ilyen reagálást váltott ki Önből?

– Egy teljesen váratlan téma, ugyanis az egyes kollégiumok összetételének az eljárási rendje változott. Ez azért nagyon lényeges kérdés, mert közpénzek elosztásáról van szó, s ha átlapozza az ember a különböző vagyongazdálkodó szervezetek működési rendjét, látja, hogy eléggé eltérő megoldások létez-

nek. Az NKA-nál jó néhány esztendeje az a gyakorlat, hogy szakmai kollégiumok feladata a pályázatok kiírása, majd a döntés a beérkezett pályázatokról, azaz a kollégiumok végzik a pénzek elosztását. A hatályos szabályozás szerint ezeknek a bizottságoknak az egyik felét a szakmai szervezetek javaslata alapján nevezi ki a miniszter, a másikat pedig közvetlenül a szakmai szervezetek választják és küldik a kollégiumba. Mindez meglehetősen demokratikus és a szakmai szempontokat is figyelembe vevő összetétel. Számos előnye van, hiszen így kizárható a politika, ráadásul együttműködésre készíti az egyes szervezeteket, s ilyenkor az érdekkülönbségek eltompulnak. Ha sikerül egy-egy kérdésben megegyezni, az más ügyekre is jó hatással van. Így a miniszter sem uralja az elosztó rendszer egészét, és még a saját jeltjeinél is figyelembe kell vennie a szakmai véleményét. Mindez egyensúlyt teremt, ráadásul ez, a delegálás, illetve javaslattétel, a szakmai szervezetek szerzett joga. A beadott törvénymódosítási tervezetben viszont az szerepelt, hogy ettől kezdve a szakmai kollégium egyik felét a miniszter maga választja, a másik felére pedig javaslatot tehetnek a szakmai szervezetek, és a NKÖM vezetője dönti el, közülük ki lesz tag. Így gyakorlatilag kizárólag a miniszter kinevezettjeiből álló kollégium jött volna létre.

TISZTELETJEGGYEL...

Csak tiszta forrásból

Kevés romlékonyabb portéka van a politikánál. Van, hogy a művészetet is a mulandóság játéka érezzük. Az Úr jókedvében volt ugyan, de kicsit szórakozott is lehetett, amikor a művészeket teremtette – egy Mozart vagy Bartók mégis olyan masszív sziklaszirtként emelkedik ki az idő fortyogó óceánjából, amilyenről egy politikus még csak nem is álmodozhat. A politika balszerencséje, hogy mégis folyton-folyvást érintkeznie kell a művészetrel, s ez óhatatlanul saját esendőségére, olykor silányságára emlékezteti. Demokráciában ugyan úgy illik, hogy azt hangsúlyozza: a világ minden kincséért bele nem avatkozna az autonóm alkotói folyamatokba, semmi szín alatt nem tenné a kiszolgáltatott művészt a politika szolgálóleányává – ám reménytelenül materialista korunkban ez is csak a szokott képmutatás. A festőnek, az íróknak, a muzsikusknak is ennie és laknia kell – nem is szólva magasabb rendű kulturális igényeinek kielégítéséről, amely a közösség által elvárt nivós teljesítményre ösztökélheti. A politikának e keretek megteremtése látszólag nyűg, valójában azonban a hatalomgyakorlás finoman hangolt módszere. Nem csoda, ha a közéleti ember olykor virtuális mecénásként tetszeleg „szolgáltató” szerepében, holott az adóforintjainkkal gazdálkodik.

A politikusnak támadhat például olyan remek ötlete, hogy a művészetpártoló állami büdzsé legjelentékenyebb szervezetéből – nevezzük Nemzeti Kulturális Alapprogramnak – egyszerűen kirekessze az érintetteket, számúzza a vonatkozó civil szervezetek delegáltjait. Egy politikusnak ugyanis szorult helyzetében vagy úri jókedvében bármilyen szívárványos ötlete támadhat, s azokat – ha máskülönben nem ütközik az alkotmányba meg a hatályos törvényekbe – sorra át is ültetheti a gyakorlatba. Igaz, a demokráciát az különbözteti meg a diktatúrától, hogy a döntéseknek következményei, a hatalomgyakorlásnak pedig időbeli korlátai vannak: előbb-utóbb jönnek a választások, s az önkényeskedő politikust esetleg elzavarják. Hogy e következmény – a négyévenkénti ítélszék – elhúzódozó volta a köztes időben se keserítse meg reménytelenül az életünket, arra való a hatékony szakmai érdekvédelem: rádöbenteni a döntéshozót, hogy amit rövid távú érdekeitől vezetettve cselekedni kíván, az kontraproduktív, művészetellenes, antidemokratikus. Hogy Bozóki miniszter úr e konkrét esetben meggyőzhető volt, az szerény bizonyíték arra, hogy egy demokráciában a helyzet mégsem olyan kilátástalan, mint egy magát demokráciának hazudó diktatúrában.

Sokáig úgy tetszett, hogy ilyesfajta markáns kiállásra, hatékony érdekvédelemre van szükség a Bartók Rádió sorsa, illetve a Rádiózenekar jövője érdekében is. A viharfellegek átmenetileg elvonultak ugyan, de nem oszlottak fel: bármikor visszatérhetnek. A Magyar Rádió elhúzódozó válsága – amelyért részben a törvényhozó, részben a végrehajtó hatalom a felelős – egyszerűen elnapoltattott a választások utánra, az új kormányzat nyakába öntve a felelősséget amiatt, hogy a legnagyobb múltú elektronikus közmédiának nincsen törvényes vezetője.

– Mit lehetett ekkor tenni, hiszen ez a javaslat ekkor már az Országgyűlés előtt volt?

– Elindult a szokásos parlamenti menetrend. A javaslatunkat, hogy a jelenlegi szabályozás ne változzon, azonnal írásban átadtuk a kulturális minisztériumnak. A NKÖM-ben azt a választ kaptuk a felvetéseinkre, hogy nincsenek abban a helyzetben, hogy a kormány által benyújtott javaslaton változtassanak, de figyelembe fogják venni a leírtakat. Aztán elkezdődött a vita az Országgyűlésben, s ezeket a pontokat mind az ellenzéki, mind a kormánypárti képviselők nehezményezték. Ez ugyanis mindenki számára nyilvánvalóan igazságtalan és helytelen döntés volt. Elkezdődött az egyezkedés, s mindkét oldal képviselői igyekeztek azt a módosítást, amit a mi javaslatunk is képviselt, keresztülvinni. Elég egyértelmű volt ugyanis, hogy ez az elképzelés előkészítetlen, nem volt egyeztetve, s ráadásul durván beletapos egy jól működő rendszerbe. Ahogy a parlamenti munka haladt a maga útján, számomra egyre inkább úgy tűnt, ez a változtatás simán keresztül fog menni. Van azonban az országgyűlési szavazásoknak egy nagyon fontos állomása. Amikor a képviselők a módosító javaslatokról határoznak, az nem esik egybe a zárószavazással. A módosító szavazások előtt egy vagy több bizottság összeállít egy ajánlást,

amely lényegében összegzi az addigi módosító indítványokat, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért. S döbbenetes módon ebben az összegzésben azt olvastuk, hogy a módosító indítványt – amely a szakmai szervezetek delegálási jogát továbbra is fenntartja –, és amely mellett a kulturális bizottság tagjai is kiálltak, az előterjesztő, azaz a kormány, nem támogatja. Egyszerűbben szólva ragaszkodik a saját, korábbi verziójához. Nem tudom megítélni, hogy ez csupán egy félreértés vagy a rutin volt, mindenestre ismét nagyon ideges lettem, hiszen így újra lehetségessé vált ennek a javaslatnak az eredeti formában történő elfogadása.

– Ekkor született a frakcióvezetőknek szóló körlevél. Milyen reakciókat váltott ki?

– Rögtön kaptunk egy választ Pető Ivántól, a parlamenti kulturális bizottság vezetőjétől, aki arról tájékoztatott, az SZDSZ frakció semmiképpen sem támogatja ezt a verziót, így nyugodtak lehetünk, hogy ebben a formában ezt az NKA-s törvényjavaslatot nem fogadják el. Néhány nap múlva a kormány döntését is megismerhettük: álláspontját módosította, és immár támogatta az általunk is kezdeményezett módosítást. Így végül valóban sikerült megakadályozni ennek keresztülvitelét.

– Akkor teljesen változatlan marad a Nemzeti Kulturális Alapprogram további működése?

– Ettől függetlenül azért az NKA átalakításában történt jó néhány változás, s ezek jelentős része mindenki számára előnyös. Maradt persze egy-két olyan front, amelyről nem beszéltem, s lehet, hogy nem a legszerencsésebb módosítások történtek, összességében azonban a pozitív változásokból van több. Azt is elégedetten kell nyugtáznunk, hogy nem hiába mondtuk el a véleményünket. Egy nem anyagi természetű, nem költségvetési típusú ügyben, hanem egy jogi kérdésben. Lehet azt is mondani, milyen szomorú, hogy ez a lehetőség egyáltalán felmerült. Én inkább úgy vélem, nem baj, hogy egy ilyen, a mi véleményünkkel ellentétes kérdés felvetődött. Legalább ilyen fontos, hogy érvényre tudtuk juttatni a saját álláspontunkat, ide értve természetesen azokat a szakmai szervezeteket is, akik írásban, szóban vagy bármely módon kiálltak az ügy mellett, s meggyőztük annak helyességéről a partnert. Úgy gondolom, hogy egy szervezet, vagy egy szakma érdekérvényesítő képességét az ilyen „ütközetek” is erősítik, és ezért – bármennyire is nem kedveljük – szükség van az ilyen kihívásokra.

R. Zs.

Miért nincs? Vagy rosszak a törvények, vagy rossz a hatályos törvények végrehajtása. Ehhez sem a rádiósoknak, sem a Rádiózenekarnak, sem az énekkarnak semmi köze nincs. Közük ugyan nincs hozzá, de – amint az elmúlt hónapok történései mutatják – könnyen a felelőtlen politikai elit áldozataivá válhatnak. Egy átmeneti vezető kétes – és időközben megkérdőjelezett – legitimitás birtokában, a fiatalítás jegyében megpróbálta „lefejezni” a közrádió adó-főszerkesztősegeinek vezetését, de „mellékesen” a tömeges nyugdíjaztatással a Rádiózenekart is működésképtelenné tette volna, egész színpadokat üresítve ki. Akarta ezt az illető rádiós vezető? Nyilván nem. Ő politikailag akart tisztogatni, merőben új konstellációt felállítani. Kell őneki tudni, hogy például a fúvósoknak fiziológiai okokból mikor – a többi zenészhez képest mindenképpen korábban – kell szakmai nyugdíjba vonulniuk? Talán kellene, de a mulandó politikai játszmákhoz viszonyítva ez elenyésző tudás. Úgy viselkedett rádiós vezetőként, mint aki a Rádiózenekar tagjainak az érdekeit is képviseli? Nyilván nem viselkedett úgy. Megméretett, és könnyűnek találtatott. Úgy látszik, nem elég CD-t kiadni ahhoz, hogy valaki valóban a művészetek barátja legyen.

A viharfellegek várnak az újabb bevetésre, de mindez elhanyagolható veszély ahhoz képest, ami például Bartók Béla szellemi örökségére leselkedik. (Jóllehet az idej esztendő történetesen Bartók-émlékév.) Az Amerikába emigrált Bartókot sajátos tisztelgésnek nagycímletű bankóra örökítette tévelygő szülőhazája (ez az euró bevezetésével óhatatlanul múlt dicsőséggé válik), azonban – európai viszonylatban is unikum gyanánt – egyúttal nemzeti rádióadót is elneveztek róla. Ez a gesztus került veszélybe a minap. A kétségkívül cizellált elit művészeti igényeket kiszolgáló csatorna – amely a színvonalas komolyzene mellett egyúttal a magas irodalom korszerűtlen menedéke is – közel került ahhoz, hogy a parlamenti közvetítéseket befogadó politikai szennyes befogadóhelyévé degradálódjon. Félreértés ne essék: a politika nem eredendően valami szennyes dolog – legfeljebb az utóbbi évtizedek kelthetik bennünk ezt a játszi képzetet. Csakhogy a közrádióknak – amely az országgyűlési tudósításokat eddig holmi mutáns „frekvenciatrüffel” tudta le – van további két csatornája: bőven nyílna hát rá lehetősége, hogy közéleti misszióit lerója. Miért akar hát belerondítani a magas kultúra érintetlen szentélyébe? A válasz kétesélyes: vagy mert eleve kulturálatlan; vagy mert úgy gondolja: ő még ezt is büntetlenül megteheti. Hát nem teheti meg. A Bartók-jogdíjörökös markáns állásfoglalása – hogy méltatlan tartalom esetén megvonja a Bartók adótól a névhasználat jogát – átmenetileg elhessegette az új gyarmatosítókat, ám a veszedelem korántsem múlt el nyomtalanul. Mert ugyan reménykedhet-e az ember kulturálisan hatalmi megközelítésben, ha ezt a kulturális merényletet éppen a dupla Bartók-émlékévben szándékoznak elkövetni a magyar muzsika ellen? Számít-e ebben a klímában teljesítmény, hagyomány vagy szellemi tekintély? S vajon bele kell-e nyugodnunk, hogy a hatalom új felosztási képlete szerint a fark csóválja a kutyát?

Azt mondják: Bartók Bélához meg kell érni. Magam is vártam, hogy megérintsen ez a zenei univerzum. Aztán elfigyeltem kicsit, s visszatérve úgy éreztem: de hát ez az én zenei anyanyelvem! Illetékes politikusaink talán előtte vannak e rácsodálkozásnak. Nem tudják, hogy szomjat oltani csak tiszta forrásból érdemes.

(Csontos János)